



**Fenntartható
közösségek STÚDIÓ**

A hely és a helyzet megértése / Anyag és idő / Közösségépítés,
közösségben építés

HATÁRÁTLÉPÉSEK

Közösségek összekapcsolása

Kőszeg

KOMPLEX KIÍRÁS

2023 tavasz





Kőszeg látképe

Tartalomjegyzék

5	Program
6	Ének a határtalanról
9	Nagyítás
10	Együttműködés
13	Határátlépések
14	Helyszínek
16	01 – Határ-ok-nélkül Vasfüggöny biciklis-pont
20	02 – Nemezgyári-capriccio, kulturális és alkotóközpont
24	03 – Iskola a határon Tan és gyógyuszoda az egykori alreál iskola kertjében
28	04 – A falon át Az egykori árvaház újrahasznosítása és bővítése
32	05 – Városra nyitottan Új többcélú tornaterem a Jurisich gimnáziumban
36	06 – A Gyöngyös kertjében A Stipkovits malom, mint közösségi pont
44	Olvasó





„Non est volentis, neque currentis...” Kőszeg, sgraffitós ház

Program

Mit jelenthet ma a közösségben rejlő erő? Milyen lehetőségek nyílhatnak meg az összefogásban, a szellemi és valóságos határok lebontásában, átjárhatóvá tételében? Hogyan építhet a múltjára és keresheti jövőjét egy gazdag történetű, de mára kissé poros városka. Ottlik Géza Kőszegen játszódó regénye: az Iskola a határon kitágítja az értelmezést a szellemi életünk határainak belső feltérképezésére is. Mit jelenthet ma Kőszegen a határátlépés? Milyen határokat és hogyan kellene meghaladnunk? Ezekre a kérdésekre keressük a válaszokat Kőszeg megismerésével, szükségleteinek és kihasználatlan potenciáljainak új megvilágításba helyezésével.

A lehetséges tervezési helyszínek a város fontosabb, mára azonban valamilyen problémával küzdő intézményeihez kötődnek. Az elhagyott határállomás, a létéért küzdő nemezgyár, a közelmúltban bezárt tanuszoda és a romos Stipkovits malom mind a Gyöngyös patakhoz kötődnek. Különös városszéli helyzetben állnak, pedig a patak mind földrajzilag, mind adottságaival inkább az összekapcsolás szimbolikus és gyakorlati megtestesítője lehetne. Az egykori árvaház és a Jurisich gimnázium a városon belül képeznek kisebb szigetet.

A hely megismeréséhez kétnapos kirándulást szervezünk, amely a város történeti kincsei és kortárs építészeti beavatkozásai mellett a határokon is átnyúló táji egységre, a Kőszegi hegységre is kisebb kitekintést jelent.

A tervezési feladatok minden esetben olyan működési modell megfogalmazását igénylik, amelyek a közös használatból adódó előnyökkel a fenntarthatóság szempontjait is elősegíthetik. A programok kidolgozása közös műhelymunka keretein belül zajlik.

Oktatók:

Fejérdy Péter DLA

Kemes Balázs DLA

Major György DLA

egyetemi docens

egyetemi adjunktus

egyetemi docens

A tantárgyat segíti:

Rose Balázs

doktorandusz

Meghívott építész:

Gutowski Róbert

építész, Gutowski Architects



Ének a határtalanról

1868-ban szinte észrevétlenül kezdte meg Kőszegen magyarországi működését a Domonkos rend női ága. A 12 szerzetesnő bár alig beszélt magyarul, néhány hónap múlva már megnyitotta iskoláját a kőszegi ifjúság előtt. Fordulatokban gazdag történetük szorosan összeforrt Kőszeggel, életük mégis sajátosan elkülönült és különül mind a mai napig a várostól. Hasonlóan határok közé zárt intézmény volt az 1856-ban alapított és 1945-ig működő, Hunyadi Mátyás katonai alreál iskola, amelyet Ottlik Géza híres regényéből, az Iskola a határon-ból ismerhetünk. A második világháborút követő vasfüggöny korszak is határokat vont körénk, amely fizikai léte 1990-ben, a rendszer-változtatás pillanatában megszűnt. Ezek a történetek, ahogy egy helyütt fogalmaz-zák, jelen vannak a város életében: „Sem Ottlik, sem a többi kis kadét itt töltött sok éve „nem telt el, hanem van. Minden pillanata áll egy helyben, kivetítve a mindenség ernyőjére, szélesen.” Megannyi titkos átléphető és átléphetetlen határ, amely meghatározza gondolkodásunkat, rezdüléseinket. Kőszegen járva-kelve, átutazóként, ennek a sűrűségnek az érzékelése másként élesíti a képeket, kérdéseket. Kinyit-e kapukat, amikor építészeti kérdésekre keresünk kőszegi válaszokat?

Fejérdy Péter DLA
egyetemi docens



Kőszeg, új tornacsarnok a Domonkos nővérek iskolájában
Tervező: Fejérdy és Bartók Építészeti Kft.

Kőszeg, Rajnis utca - Táblaház (Schätzel Frigyes) utca sarok.
Forrás: Fortepan / Rose család



Nagyítás

Van egy magyar közösségi fotóarchívum, aminek a létét a kezdetektől csodálom. A bő egy évtizede, néhány ezer talált képpel induló Fortepan anyaga mára csaknem kétszázezret tesz ki. De amitől igazán unikális ez a gyűjtemény, az a minősége: az internetet előntő vizuális szemét-tenger közepén egy gondosan megválogatott fotó-gyűjtemény-sziget, ahol a huszadik század emlékezete, szebb pillanatai és borzalmai körvonalazódnak. Ráadásul a képek is minőségiek, a nagy felbontású szkennelésnek köszönhetően, beléjük nagyítva újabb és újabb izgalmas mozzanatot, apró részletet ismerhet meg az érdeklődő szem. Többet, mintha pusztán negatívon, vagy papíron látnánk ugyanazt. Kicsit, mint Antonioni Nagyítás című filmjében a fotós, aki a pillanatban nem is tudja, hogy egy gyilkosság helyszínén exponált, majd műtermében valami furcsa érzéstől hajtva megszállottan kezdi nagyítani képeit, ami közben egyszer csak elősejlik az igazi cselekmény.

A Fortepan archívuma bárki számára hozzáférhető. Itt egy igazi, működő közösségről van szó: adományozók, önkéntes szkennelők és szerkesztők mind ugyanazon dolgoznak – hogy hiteles, tiszta képet kapjunk az elmúlt évszázadról. Én magam is csatlakoztam ehhez a közösséghez. Néhány éve testvéremmel elhatároztuk, hogy apánk fotóit megosztjuk a nyilvánossággal. Ekkor ismertem meg Tamási Miklóst, a Fortepan egyik alapítóját és vezetőjét, aki összefogja és mozgásban tartja ezt a közösséget. Szerteágazó beszélgetéseink során szóba került Kőszeg, hogy az online jelenléttel párhuzamosan Miklós egy fotógalériát épít a városban.

Ebben a két tervezési félévben Kőszeg város különleges helyszíneibe fogunk belenagyítani. Az ország egyetlen, még épp hogy működő nemezgyára, a Schengen óta elhagyatott határállomás épülete, vagy a Gyöngyös-patak partján álló Stipkovits malom méltóságteljes tömege mind-mind továbbgondolásra érdemesek, közösségi használati javaslatokért és működő megoldásokért kiáltanak. Az építész oktatókon kívül pedig nem-építészek – többek között Tamási Miklós – is segíteni fognak megtalálni a fókuszt.

Rose Balázs
építész, DLA hallgató



Együttműködés, versengés helyett

Folyamatosan gyorsuló világban élünk. A közhelyesnek címkézett megállapítás valósága alatt roskadozunk. Csak a holnap újszerűsége számít, a tegnap elavult, a ma már nem létezik. A fejlődés egyetlen feltételének kijelölt növekedés és az azt szolgáló szabad verseny kultusza mindent áthat, ellenérdekelté tesz, bomlasztja a közösségeket, az egyént emeli piedesztálra. Életünk pedig mintha egyre fenntarthatatlanabb lenne. Vajon létezik-e alternatíva, amellyel közös dolgaink jó irányba fordíthatóak? Van-e létjogosultsága az együttműködésnek a versengéssel szemben? Lehet-e érték a múlt öröksége és a generációk alatt kiérlelt hagyomány?

2021 őszén a Mesteriskola építészeti tanulmányutat szervezett Vorarlbergbe, ahol megnéztük a Cukrowicz Nachbaur építésziroda 2003-ban átadott Doreni Általános Iskoláját is. Az épületet és az azt használó közösséget az önkormányzat műszaki vezetője mutatta be, aki már akkor műszaki vezető volt, amikor még csak felmerült a település lakói között, hogy új épületre lenne szükségük. „Bár Ausztriában élünk, mégis szegény település vagyunk. Muszáj volt nagyon takarékosan és tartósan építenünk. Mi tartjuk fenn az épületet, amely délelőttönként iskola, délutánonként és hétvégén közösségi ház.” - kezdte a bemutatást. Legnagyobb meglepetésünkre a 18 éves épület pontosan ugyanúgy nézett ki, mint az átadáskor megjelent publikációkban. Arra a kérdésünkre, hogy tudták megőrizni ilyen állapotban az épületet, csak annyit válaszolt: „Együtt vigyázunk rá. Nincs hivatalos takarítás, mindig az takarít, aki használja. Az iskolások éppen úgy, mint a násznép egy lakodalom után.”

Meghökkenítő, elgondolkodtató és nagyon inspiráló volt a műszaki vezető válasza. Ilyen egyszerű lenne? De vajon mi kell ahhoz, hogy ilyen összetartó legyen egy közösség, hogy ilyen fenntarthatóan éljen és segítheti-e az építészet ezt a folyamatot? Az aktuális tervezési helyszín és az ott élő közösségek segítségével ezekre a kérdésekre keressük a választ a Fenntartható Közösségek Stúdióban, ahol mi magunk is hasonlóan próbálunk működni.

Kemes Balázs DLA
egyetemi adjunktus



Doren (Vorarlberg), iskola és közösségi ház,
Cukrowicz & Nachbaur architecten

Határátlépések

„határ”

Nagyon sok jelentésű szavunk, amennyiben bizonyosság, épp maga a bizonytalanság. Általános jelentésében, valamely létező kiterjedését jelölő, egy vagy többdimenziós egzakt, vagy épp diffúz felület lenne, amely valamiféle megkülönböztethető anyagi, szellemi minőségek között jön létre, vagy amelyet az emberi akarattal hoztunk létre. Szükséges rossz, ha tetszik.

Értelmezési tartománya igen kiterjed;

a tőlünk független tartományban – az anyagvilágában, és a nem anyagi világban, / fizikai-metafizikai/ – éppúgy,

mint az egyes ember szubjektív, vagy kollektív létezésében létrejövő cselekvésében, ahol az emberi gondolat – idea – már a cselekvés tartományának része.

/Lét és nemlét, álom és valóság, jó és rossz, anyag és szellem, biztos és bizonytalan. Valós és virtuális. Realitás és fikció. Múlt, jelen, jövő. Kint és bent./

„határátlépés”

Casus belli, vagy épp az egyetemlegesség, a béke lehetősége.

A biblikus szemléletben például az ősbűn és a szabad akarat kérdése és bonyolult viszonya.

Ha közelítünk az saját szakmánkhöz, akkor a szabályok és az alkotói szabadság kérdése, különösen az időbeliséget tekintve.

De lehetne az alkotó etika megvalósulása is, ahol a képzelet túlléphet a fantázián, és a pillanat kísértésén.

Kőszeg

tizenvalahány ezres kisváros, a nyugati országhatár közelében;

történelmileg szinte amióta létezik, mint a település, határhelyzetben van. Több kultúra találkozási felületén, időről időre birodalmak közti határvidék, ez a helyzete hol segítette kiteljesedését, hol épp gátolta.

Komplex félév;

az előbbi felvetések, gondolatfoszlányok realizálásának lehetősége a számunkra felfogható, megismerhető, és értelmezhető, 21. századi kőszegi valóságra vonatkoztatva.

Major György DLA
egyetemi docens

Helyszínek

01 – Határ-ok-nélkül:
Vasfüggöny biciklis-pont

02 – Nemezgyári-capriccio,
kulturális és alkotóközpont

03 – Iskola a határon,
Tan és gyógyuszoda az egykori alreál
iskola kertjében

04 – A falon át
Az egykori árvaház újrahasznosítása
és bővítése.

05 – Városra nyitottan
Új tornaterem a Jurisich gimnázium-
ban

06 – A Gyöngyös kertjében
A Stipkovits malom, mint közösségi
pont



01– Határ-ok-nélkül: Vasfüggöny biciklis-pont

A szocialista ideológia nyugati határvonala Magyarország és Ausztria között húzódott. A diktatúra elől menekülőkközül sokan életüket vesztették a szökési kísérletek közben. 1989-ben szinte váratlanul megváltozott minden: összeomlott a szocialista birodalom, lehullott a vasfüggöny. Nyomai még olvashatók, de a felnövekvő generációknak már alig jelent valamit. A feledésbe merülő történetre emlékeztet a mára lakatlanul álló határátkelő karakteres épülete és a hegyi biciklisták „szögesdrót-trail” útvonala. Úgy szeretnénk történelmi emlékhelyet kialakítani, hogy az ne egy klasszikus múzeum legyen, hanem egy nyüzsgő, élettel teli hely, ahol a határokat feloldó kapcsolódások közben szintemellesleg találkozzunk a történelem szíveivel. A topográfiailag összetartozó Kőszegi hegységet és a Gyöngyös patak völgyét érzéketlenül kettévágó határ eltűnése csak lassan oldja a ketté-választottságot. Míg a völgyben kiépült túrakerékpár út már minőségi összeköttetést biztosít a két ország között, addig a hegyen az összeforrás még igen csak kezdetleges szakaszában jár. Miközben az osztrák oldalon komoly hegyikerékpáros útvonalak hálózják be a hegyet, a magyar hegyi kerékpárosok félig illegálisan próbálják hozzászőni a mi oldalunk infrastruktúráját. Keresik a helyét egy kerékpáros központnak, ami a hegyi bringások bázisa lehetne. Az általuk megálmodott „szöges-drót trail” elvezethet az egykori határátkelő épületéig. Hogyan hasznosítsuk a határátkelő épületét? Lehet-e ez az épület egyszerre emlékpont és bringás központ, ahol a különféle kerékpározás képviselői egyaránt otthonra találhatnak. Mit őrizzünk meg az adottságokból és hogyan egészítsük ki a meglévő együtttest? Mi és hogyan teheti fenntarthatóvá ezt a helyet?



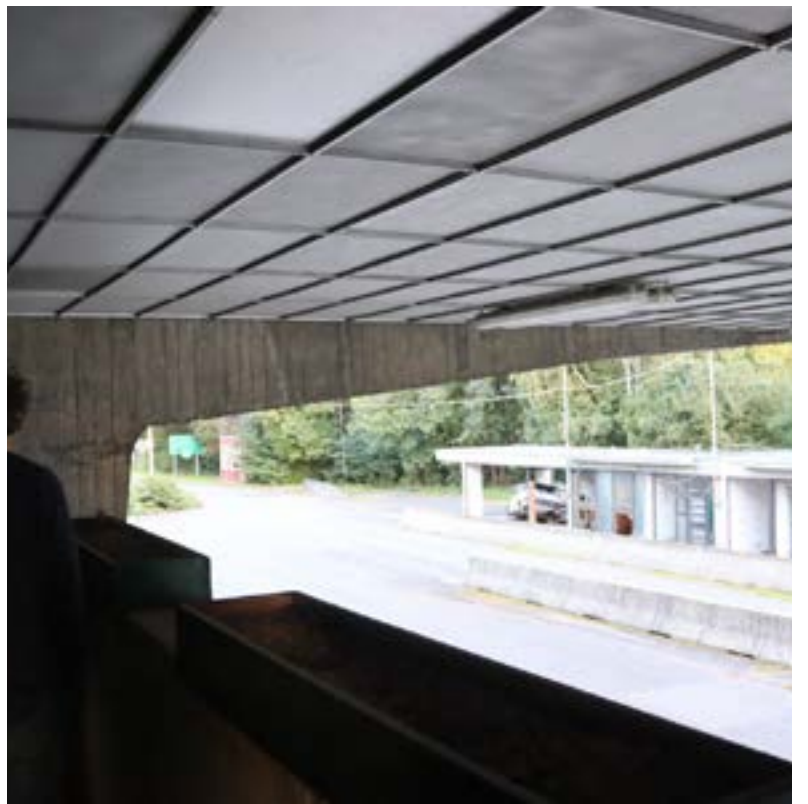
↑ Kőszeg, határátkelő – légifotó



↑ Kőszeg, határátkelő



↑ Kőszeg, határátkelő



↑ Kőszeg, határátkelő

02 – Nemezgyári-capriccio, kulturális és alkotóközpont

Az 1896-ban Eisner Kamill és Eisner Frigyes által alapított nemezgyárban ma is folyik a termelés. A virágkorában 300 főt foglalkoztató üzemben ma alig több mint tíz ember dolgozik. A régi nagyméretű gépek a jelen kapacitásokhoz nem arányosak. A hozzájuk rendelt terek is alulhasznosítottak és ebből következően pusztulnak. A gyárvezetők elkötelezettek a műemléki együttes és a középeurópában egyedülálló ipari nemezgyártás megőrzésében. Keresik a fenntartható működtetési konstrukciót. Ebbe a keresésbe kapcsolódik be kurzusunk is. A hely potenciálja, a nemezgyártás szép és izgalmas technológiája és Kőszeg egykor gazdag kézműves iparának emléke mentén keressük azokat a megoldásokat, amelyek a gyár túléléséhez és felvirágzásához vezetnek. Milyen típusú együttműködések képzelhetők el? Lehet-e az egykori kézművességet újáélesztetni valamiféle alkotóközpontban, ahol művészek, iparosok és civilek fórumszerűen találkozhatnak egymással, cserélhetnek tudást és árut.



↑ Kőszeg, nemezgyár – légifotó



↑ Kőszeg, nemezgyár



↑ Kőszeg, nemezgyár



↑ Kőszeg, nemezgyár

03 – Iskola a határon, Tan és gyógyuszoda az egykori alreál iskola kertjében

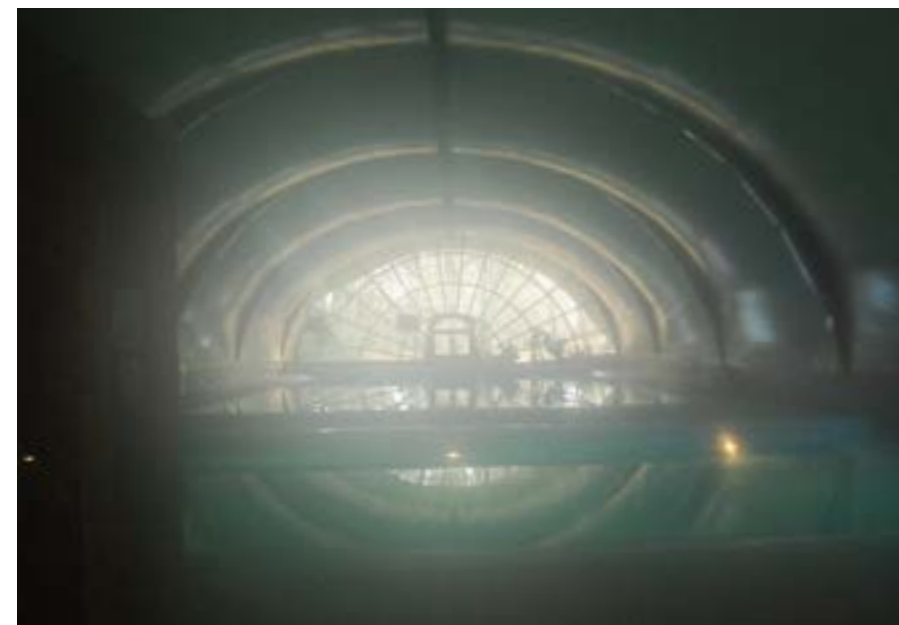
Az egykori katonai iskola a második világháború után elveszítette eredeti funkcióját. Falai között ma az Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény működik. A telek Gyöngyös patak menti részén áll a városi tanuszoda, amely Kőszeg és a környék iskoláit szolgálta. Az uszoda a közelmúltban szerkezeti állékonysági problémák miatt bezárt. A program ezen a helyen egy új, korszerű tan és gyógyuszoda tervezése. Hogyan viselkedjünk az egykori alreál iskola kertjében, hol és hogyan kapcsolódik, illetve válik el a városi és az iskola intimebb intézményi területe?



↑ Kőszeg, tanuszoda – légifotó



↑ Kőszeg, tanuszoda



↑ Kőszeg, tanuszoda



↑ Kőszeg, tanuszoda

04 – A falon át. Az egykori árvaház újrahasznosítása és bővítése.

A várkörön álló épület a közelmúltig félrevezette a kőszegieket. Mindenki úgy tudta, hogy a ház fala a városhatáron épült. A lakatlan épület megkutatása érdekes eredményt hozott: a városhatár az épület középvonalában halad, a bástya köríve az épület sarokbástyáján belül kanyarodik...az épület kint is van és bent is van a városhatárhoz képest. Ez finom adalék lehet a lakatlan épület újrahasznosításának kitalálásakor. A feladat a funkció megtalálásán túl a telek jelenleg elvarratlan, foghíjszerű sarkának beépítése a főépületben elhelyezkedő funkció kiegészítéseként.



↑ Kőszeg, egykori árvaház – légifotó



↑ Kőszeg, egykori árvaház



↑ Kőszeg, egykori árvaház



↑ Kőszeg, egykori árvaház

05 – Városra nyitottan. Új tornaterem a Jurisich gimnáziumban

A városközponttól alig kiljebb, de már zöldövezetben áll a Jurisich gimnázium hatalmas épülete. A gimnázium tornateremének hiányának pótlása évek óta napirendemen van. A megépítéshez azonban kevés a pénz. Ez a helyzet pozitív megfontolásokhoz is elvezethet. Van-e olyan városi igény, amelyet ez a csarnok, a gimnáziumi órákon túl ki tudna szolgálni? Hogyan viselkedjen egy olyan tornaterem, amely egyben többcélú, városi rendezvényeket is befogadni tudó hely lehetne?



↑ Kőszeg, Jurisich Gimnázium – légifotó



↑ Kőszeg, Jurisich Gimnázium jelenlegi szabadtéri sportpálya



↑ Kőszeg, Jurisich Gimnázium



↑ Kőszeg, Jurisich Gimnázium

06 – A Gyöngyös kertjében. A Stipkovits malom, mint közösségi pont

A Gyöngyös patak és a malom-árok alig 30-40m-re egymástól párhuzamosan futnak az óváros szélén. A két vízfolyás közötti terület lehetne Kőszeg Margitszigete, de kisebb részeit leszámítva mégsem az. Mi hiányzik innen, hogy élettel teljen meg ez a gyönyörű, tájegységi léptékű hely? Kaphat-e szerepet ebben a jelenleg elhagyatottan pusztuló Stipkovits malom?



↑ Kőszeg, Stipkovits malom - légifotó



↑ Kőszeg, Stipkovits malom



↑ Kőszeg, Stipkovits malom



↑ Kőszeg, Stipkovits malom

Kortárs példák



↑ Doren, Iskola és közösségi ház
Cukrowicz & Nachbaur



↑ Roethis, zeneház
Cukrowicz & Nachbaur



↑ Vrin, többcéélú csarnok
Gion A. Caminada



↑ Neuhausen, strand
Cukrowicz & Nachbaur

Ottlík Géza: Iskola a határon

<https://www.origo.hu/kultura/20120525-ottlik-geza-iskola-a-hataron-szereploinek-tovabbi-sorsa.html>

<https://meonline.hu/aktualis/tema/iskolak-a-hataron/>

<https://epiteszforum.hu/erdei-haziko-koszegen-mohas-kabin>

<https://epiteszforum.hu/fellelegzo-muemlekek-a-koszegi-szemzo-haz-es-a-festetics-palota-felujitasa>

<https://epiteszforum.hu/ertek-az-elfalazott-elrejtett-reszletekben>

<https://epiteszforum.hu/oktoberre-megujul-a-muveszetek-haza-koszegen>

<https://epiteszforum.hu/a-hideg-haz>



↑ Doren (Vorarlberg), iskola és közösségi ház,
Cukrowicz & Nachbaur architecten

